

ДИХОТОМІЯ «ЗНАЧЕННЯ – СМИСЛ» В АСПЕКТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГА

Заборна Марія Степанівна

кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, maria_ternopil@ukr.net

Комунікативно-прагматична спрямованість сучасної лінгвістики позначається на окресленні нового радикалу усвідомлення інформаційної сфери мови, що традиційно корелює з семантикою як відношенням мовного знака до відображуваного ним аспекту дійсності. Семантика опирається на поняття значення – пов'язаного з конкретною мовною одиницею узагальненого образу певного предмета, факту, події, ситуації тощо, який актуалізується у свідомості носіїв мови. На цьому тлі «прагматичний поворот», що стався в науці 60–70-х років минулого століття, визначає можливість семантики винятково через прагматику – людину, яка створює та інтерпретує мовні знаки в умовах певної ситуації. Прагматика увиразнює феномен смислу як інформаційного наповнення, яке отримує мовна одиниця в контексті. Відповідно дихотомія, в межах якої розрізняється «значення» та «смысл», стає однією з найважливіших у лінгвістиці, позаяк формує тло, на якому протиставляються «знання мови» та «володіння мови». Це мотивує впровадження опозиції «значення – смысл» у процес підготовки філолога. Зокрема, окреслюються чотири рівні її екстраполяції на вишівські дисципліни лінгвістичного циклу: 1) пропедевтичний; 2) базовий; 3) граневий; 4) концептуальний.

Пропедевтика виділення й засвоєння механізму протиставлення та взаємодії значення і смислу корелює з актуалізацією розглянутих у «Вступі до мовознавства» сутнісних ознак мови та мовлення під час роботи над виробленням практичних навичок лінгвістичного аналізу в курсі сучасної української літературної мови. Лексикологія в цьому плані може прислужитись для спостережень над характером взаємодії лексеми з контекстом, де формуються своєрідні суб'єктивні «прирошення» до її основного лексичного значення. Синтаксис,

представляючи речення як багатоаспектну одиницю, яка в мовленні виступає засобом оформлення висловлення, дозволить виявити наміри мовця, що стоять за одним і тим самим висловленням у різних контекстах.

Осердям цілісного «схоплення» дихотомії «значення – смисл» повинен стати курс «Загальне мовознавство», де обґрунтовується сутність мови як багатопредметного феномена, що виявляє себе у трьох модусах, якими виступають власне «Мова», «Мовлення» й «Комунікація». Виокремлення «Комунікації» важливо скоординувати з усвідомленням тих її сутнісних параметрів, що виведуть студента на новий виток бачення мови: а) комунікація – не передача інформації, а взаємодія смислів; комуніканти не передають інформацію, а лише збуджують свідомість один одного за допомогою мовних знаків та їх значень; б) значення як семантична інформація, втілена у формі певної мовної одиниці, створюється й залучається постільки, поскільки воно необхідне для передачі смислу; в) процес комунікації для адресанта є переведенням смислів у значення, а для адресата – перетворенням значень у власні смисли.

Ограниччєння й систематизація смислів української комунікації узгоджується зі змістовим наповненням навчальної дисципліни «Лінгвістична генологія», що представляє напрям комунікативної лінгвістики, який досліджує жанри мовлення. Роблячи акцент на практичному володінні основними мовленнєвими жанрами (привітання, прохання, згода, подяка, втішання тощо), курс «Лінгвістична генологія» актуалізує позиції, що становлять суттєвий аспект мовленнєвої компетентності особистості: а) кожна лінгвокультура вирізняється власним набором комунікативних смислів, які транслуються через мовленнєві жанри; б) реалізація того чи іншого смислу пов'язана з функціонуванням певних мовних засобів; в) мовні одиниці та їх значення існують, лише будучи занурені в конкретну комунікативну ситуацію, де взаємодіють різні особистості – носії неповторних смислів, які по-різному сприймають світ.

Рівень узагальнення дихотомії «значення – смисл» втілюється в курсі «Лінгвістична прагматика», що репрезентує напрям сучасної лінгвістики, який, розуміючи сутність прагматики як вияв

внутрішнього світу людей, які спілкуються з використанням природної мови, з'ясовує специфіку реалізації суб'єктивного (людського) чинника в «Мові», «Мовленні» та «Комунікації». Смысл визначається дослідницькою одиницею лінгвістичної прагматики, увиразнюючи тим самим у її проблемному полі такі концептуальні позиції: а) смысл, що генетично постає з розуміння «значення як вживання», корелює з суб'єктивним чинником як людським поглядом на світ; б) джерелом породження смыслу виступає комунікація, яка формує характер його системної організації, виділяючи ряди опозицій: смысл особистісний / комунікативний; смысл особистісний апріорний / апостеріорний; смысл комунікативний апріорний / апостеріорний; смысл комунікативний прямий / непрямий; в) аспекти смыслу, пропущені крізь «сито» комунікативних та мовних норм, можуть стати складниками інших модусів вияву мови й тим самим увійти у сферу семантики.

Загалом же усвідомлення параметрів дихотомії «значення – смысл» дозволяє «схопити» весь драматизм динамічної взаємодії людини й мови, що позначається на складних, взаємодоповнювальних відношеннях між семантикою та прагматикою, за яких прагматика «застигає» в семантиці, а семантика постає як прагматизована.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Смысл: сутність і сфери вияву в мові. *Вісник Львівського університету*. Серія : Філологія. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 246–353.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 248 с.
3. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
4. Заборна М. Лінгвістична генологія : навчально-методичний комплекс. Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. 80 с.